

Anmeldelser

Bjørn Lomborg, *Verdens sande tilstand*, Viby: Centrum, 1998, 322 s., 348,00 kr.

Verdens sande tilstand er den prætentløse titel på Bjørn Lomborgs debatbog om den økologiske udfordring. Angiveligt skal titlen ses som en replik til den årlige rapport om Verdens tilstand fra World Watch Institute. Men titlen synes også inspireret af den knapt så kendte *The true state of the planet* af Ronald Bailey (Free Press, 1995), som der trækkes på som kildemateriale.

Lomborg mener, at miljødebatten præges af dommedagsprofetier, og forsøger på de 322 sider at korrigere og gendrive hvad han opfatter som myter om miljøproblemernes omfang og karakter. Bogen starter med et resumé af en avisdebat fra foråret 1998 mellem Lomborg og en række af hans kritikere. I de følgende fire hovedafsnit kommer Lomborg omkring en omfattende liste af problemer; befolkningsekspllosionen, forbruget af fornybare ressourcer, traditionelle forureningsproblemer (luft, affald, vand), samt de „nye“ miljøproblemer (nitrat, pesticider og drivhuseffekt). Lomborg konkluderer, at „Meget af vores børnelærdom ikke holder. Verden får det ikke dårligere og dårligere ... der venter ingen økologisk katastrofe omkring hjørnet“ (p. 262). Bogen efterlyser en bedre prioritering af de ressourcer, der anvendes på miljøproblemerne, og der sættes især spørgsmålstegn ved anvendelsen af det såkaldte „forsigtighedsprincip“ i miljøpolitikken. I afsnit II-IV er der i vid udstrækning tale om en gentagelse af argumenter, synspunkter og endda formuleringer fra tidligere aviskronikker i *Politiken*, men i mere uddybet

form. Det femte afsnit om blandt andet pesticider og klima præsenterer dog nyt materiale i forhold til kronikkerne. En af Lomborgs mere generelle pointer er, at der mangler positivt videnskabeligt bevis for en række af miljøproblemerne, og de beviser der foreligger peger mod væsentligt mindre risici og problemer end den gængse opfattelse.

Bogen er rig på data, grafiske fremstillinger og fodnoter, og placerer sig tilsyneladende imellem en traditionel debatbog og en videnskabelig fremstilling. Af forordet fremgår det dog, at bogen ikke er et resultat af et selvstændigt forskningsprojekt, men er inspireret af den nu afdøde amerikanske økonom Julian Simon. I en række bøger og artikler, blandt andet „The ultimate resource“ og „The resourceful earth“ har Simon siden begyndelsen af 1980'erne søgt at gendrive miljøbevægelsens argumenter og synspunkter.

Lomborg har angiveligt sat sig for, at efterprøve påstandene fra Simon og ligesindede, og finder at „en forbløffende mængde informationer ikke stemte overens med vores almindelige viden. Luften bliver ikke mere forurennet, men mindre, u-landene sulter ikke mere, men mindre etc.“ (p. 9). Bogen står således i stor gæld til Simon, og ved en gennemgang af Simon må det konstateres at størstedelen af Lomborgs argumentation også er hentet herfra. Det gælder for eksempel befolkningsspørgsmålet, arternes (manglende) uddøen, den komprimerede losseplads med 100 års affald (der i Lomborgs version kun fylder fem pct. af øen Mors), den manglende skovdød, drikkevandsproblemerne osv.

Anmeldelser

Bjørn Lomborg, *Verdens sande tilstand*, Viby: Centrum, 1998, 322 s., 348,00 kr.

Verdens sande tilstand er den prætentiose titel på Bjørn Lomborgs debatbog om den økologiske udfordring. Angiveligt skal titlen ses som en replik til den årlige rapport om Verdens tilstand fra World Watch Institute. Men titlen synes også inspireret af den knapt så kendte *The true state of the planet* af Ronald Bailey (Free Press, 1995), som der trækkes på som kildemateriale.

Lomborg mener, at miljødebatten præges af dommedagsprofetier, og forsøger på de 322 sider at korrigere og gendrive hvad han opfatter som myter om miljøproblemernes omfang og karakter. Bogen starter med et resumé af en avisdebat fra foråret 1998 mellem Lomborg og en række af hans kritikere. I de følgende fire hovedafsnit kommer Lomborg omkring en omfattende liste af problemer; befolkningsekspllosionen, forbruget af fornybare ressourcer, traditionelle forureningsproblemer (luft, affald, vand), samt de „nye“ miljøproblemer (nitrat, pesticider og drivhuseffekt). Lomborg konkluderer, at „Meget af vores børnelærdom ikke holder. Verden får det ikke dårligere og dårligere ... der venter ingen økologisk katastrofe omkring hjørnet“ (p. 262). Bogen efterlyser en bedre prioritering af de ressourcer, der anvendes på miljøproblemerne, og der sættes især spørgsmålstegn ved anvendelsen af det såkaldte „forsigtighedsprincip“ i miljøpolitikken. I afsnit II-IV er der i vid udstrækning tale om en gentagelse af argumenter, synspunkter og endda formuleringer fra tidligere aviskronikker i *Politiken*, men i mere uddybet

form. Det femte afsnit om blandt andet pesticider og klima præsenterer dog nyt materiale i forhold til kronikkerne. En af Lomborgs mere generelle pointer er, at der mangler positivt videnskabeligt bevis for en række af miljøproblemerne, og de beviser der foreligger peger mod væsentligt mindre risici og problemer end den gængse opfattelse.

Bogen er rig på data, grafiske fremstillinger og fodnoter, og placerer sig tilsyneladende imellem en traditionel debatbog og en videnskabelig fremstilling. Af forordet fremgår det dog, at bogen ikke er et resultat af et selvstændigt forskningsprojekt, men er inspireret af den nu afdøde amerikanske økonom Julian Simon. I en række bøger og artikler, blandt andet „The ultimate resource“ og „The resourceful earth“ har Simon siden begyndelsen af 1980'erne søgt at gendrive miljøbevægelsens argumenter og synspunkter.

Lomborg har angiveligt sat sig for, at efterprøve påstandene fra Simon og ligesindede, og finder at „en forbløffende mængde informationer ikke stemte overens med vores almindelige viden. Luften bliver ikke mere forurennet, men mindre, u-landene sulter ikke mere, men mindre etc.“ (p. 9). Bogen står således i stor gæld til Simon, og ved en gennemgang af Simon må det konstateres at størstedelen af Lomborgs argumentation også er hentet herfra. Det gælder for eksempel befolkningsspørgsmålet, arternes (manglende) uddøen, den komprimerede losseplads med 100 års affald (der i Lomborgs version kun fylder fem pct. af øen Mors), den manglende skovdød, drikkevandsproblemerne osv.

Lomborgs fjerde afsnit om blandt andet pesticider og klima baserer sig dog på andre kilder. Pesticid-afsnittet lægger sig således meget tæt op af hele argumentationskæden i Bruce Ames kapitel i *The true state of the planet*. Simons tilgangsvinkel til overbefolkningsproblemet er interessant – den er krumtappen i presset på miljøet og ressourcerne. Men som erklæret befolkningskontrolmodstander må han nødvendigvis fæste ganske megen lid til den teknologiske udvikling for ikke at skulle advokere kontrol med befolkningsudviklingen (mellem 11-19 mia. mennesker i år 2100 ifølge FN).

Det kan være svært i den aktuelle danske debat at genkende den dommedagsstemning i miljø-debatten som Lomborg fremmaner. „Udgivelsen af ‘Grænser for vækst’ (i 1972, msa) gav anledning til en omfattende international debat, men generelt blev rapportens katastrofetoner og forventningen om det forestående sammenbrud afvist som videnskabeligt uholdbare“ skrev eksempelvis John Martinussen i 1994. Måske er Lomborgs bog med hensyn til dommedagsstemningen i miljødebatten lidt for inspireret af Simon, hvis tilsvarende argumentation passer væsentligt bedre på polemikken i USA i slutningen af 1970’erne.

For en vurdering af om Lomborgs bogprojekt er gennemført på en overbevisende måde bliver det imidlertid centralt at vurdere i hvilken udstrækning det er lykkedes, at „undersøge Simons kilder“ (p. 9). Her har Lomborg og nogle studerende uden tvivl gennemført et stort arbejde med at checke de internationale opslagsværker og referencer, som Simon henviser til. Men spørgsmålet er, om det er nok, når man betænker, hvor komplekse og mangefacetterede problemer der behandles i den for emnerne forholdsvis kortfattede bog. Hver for sig er det store

emner, der holder tusindvis af forskere beskæftiget.

Det er derfor en kende overraskende, at Lomborg ikke har bevæget sig ind i den amerikanske litteratur, hvor Simons påstande er blevet diskuteret og problematiseret. Eksempelvis gentager Lomborg kritikken af Normann Myers, miljøjournalisten der hævdede en årlig udryddelsesrate på 40.000 arter, men Lomborg har ikke ulejlighed til at vurdere Myers’ forsvar i bogen *Scarcity or abundance* fra 1994. Her debatterede Myers direkte med Simon i en stor konferencesal på Columbia University i New York – også om befolkningsudviklingen og energi- og ressourceforbruget. De to foredrag samt debatten er samlet i bogen, som findes i samlingen på Statsbiblioteket i Århus (og findes ved et simpelt opslag på det elektroniske bogkatalog (SOL’en) på en af de to herrers navne). Her er mange gode argumenter og modargumenter at overveje.

Dette kunne være en enkeltstående svipser, men der er også andre punkter hvor det er gået lidt vel stærkt med at konkludere på data uden at medreflektere diskussionerne om disse i den internationale litteratur. Det gælder således i klimafsnittet, hvor Lomborg på basis af den amerikanske miljøøkonom Nordhaus konkluderer, at Kyoto-aftalen er for dyr, uden at Lomborg dog øjensynligt har afsøgt litteraturen for diskussionen om Nordhaus’ resultater. Problemet er selvfølgelig, at det tager en vis tid – og at det er svært at drage så entydige konklusioner på baggrund af den, som det tilsyneladende er Lomborgs ærinde. Nordhaus’ model kommer ifølge kritikken til pessimistiske konklusioner, blandt andet fordi den ikke tillader substitution mellem brændsler med forskelligt CO₂-indhold i takt med ændringer i energipriser og af-

gifter, og fordi den ikke anvender provenuet fra CO2-beskatning til at reducere skattebyrden.

En af de mere markante konklusioner i *Verdens sande tilstand* vedrører pesticidproblemerne. Lomborg skriver, at hvis vi fjerner pesticiderne, kan vi højst modvirke et halvt kræftdødsfald om året, mens 500-1000 flere vil dø af kræft, fordi de sunde grøntsager bliver for dyre (p. 213). Når man sammenholder Lomborgs pesticidafsnit (p. 194-203) med kapitel 5 i Bruce Ames bidrag til *The true state of the planet* er argumentationen stort set parallel, og mange af referencerne er identiske. Det er ikke i sig selv kritisabelt, bortset fra, at det nok havde været passende med også en reference til dette kapitel. Ikke mindst fordi udgiveren Ronald Bailey er tilknyttet Fred Singers Competitive Enterprise Institute, et af flagskibene i den amerikanske anti-miljøbevægelse, som også reklamerer for bogen og dens argumenter på sin hjemmeside (jf. www.cei.org).

Lomborg nævner som en af sine centrale kilder, at en undersøgelse fra den amerikanske miljøstyrelse EPA skulle vise, at højst 0,5-1 pct. af alle kræftdødsfald kan henføres til pesticider i kosten (p. 196). Efter lidt frem og tilbage i fodnoter og litteraturliste viser det sig, at undersøgelsen citeres efter Gough, 1989 men læserne får faktisk slet ikke referencen på denne centrale EPA-rapport (Referencen mangler også i *The true state of the planet*, som henviser til Gough, 1990). Derimod refererer Lomborg tre nyere undersøgelser, som angiveligt skulle komme til endnu mindre skøn. Den første af disse, fra National Research Academy of Sciences i USA er tilgængelig på internettet. Lomborgs pointe om, at den generelle kostsammensætning er årsag til flere kræfttilfælde end pesticider,

bekræftes af rapporten. Men Lomborg citerer også undersøgelsen for at konkludere, at de pesticider, der optræder i madden „synes at forekomme på et niveau, hvor ingen væsentlige, negative biologiske effekter er sandsynlige, og niveauet er så lavt, at det er usandsynligt, at det kan udgøre nogen kendelig kræftisiko“. Lomborg har imidlertid udvalgt citatet således, at det ikke fremgår, at rapporten taler om effekten af de *individuelle* kemiske stoffer. Senere i den samme konklusion advarer rapporten om, at det er vanskeligt at vurdere kræftisikoen, fordi „fødevareindtagelsen er en kompleks blanding, og interaktionen mellem komponenterne i vid udstrækning er ukendt“, og det problematiseres, at den eksisterende viden er bygget på modeller, der ikke tager højde for, at „vi eksponeres for et enormt kompleks af kemikalier, mange i særdeles små mængder, i vores kost“. Tonen i rapporten forekommer således væsentlig mere forsigtig, end teksten udlægges (jf. www.nap.edu, Carcinogen-report, p. 5).

Det halve statistiske dødsfald, som Lomborg konkluderer på, er baseret på en vurdering, der er en faktor 100 lavere end EPA's mest pessimistiske skøn – så det ville være mere redeligt at angive et interval på mellem 0,5-50 årlige kræftdødsfald som et forsigtigt skøn – der formentlig er baseret på effekten fra individuelle pesticider, uden samspilseffekter og diffus eksponering.

Jeg er ikke gået videre med de to andre rapporter, men omtaler dette af principiel interesse, fordi vi her er fremme ved et af kerneproblemerne i bogprojektet *Verdens sande tilstand*: spørgsmålet om selektiv udvælgelse og udlægning af data og referencer. Lomborg søger det positive videnskabelige bevis, og i sin søgen efter dette ses der ofte bort fra de naturvi-

denskabelige forskeres betoning af manglende viden og utilstrækkelige modeller, undersøgelser etc. Man ved ikke, hvor mange arter der lever på kloden og kan derfor kun skønne udryddelsen med stor usikkerhed. Syreregnen virker sammen med andre faktorer, men den selvstændige effekt på skovenes tilstand kan ikke kvantificeres eksakt. Pesticiderne findes i tusindevis, og tilgangen er at undersøge dem enkeltvis, ikke kombinationen eller eventuelle nedbrydningsprodukter.

Usikkerheden om de faktiske sammenhænge overses ofte i mediernes omtale og ikke mindst i miljøorganisationernes argumentation. Hvis Lomborgs pointe er, at vi savner positive videnskabelige beviser på en række centrale områder, kunne denne pointe have været formidlet med større overbevisning. Men Lomborg går, så vidt jeg kan se, i en række tilfælde i den modsatte grøft og hævder skråsikkert, at der slet ikke er noget problem, når det ikke er bevist. Det forbigås her, at kravene til det "videnskabelige bevis" i sagens natur er ret strenge. Lomborg har i øvrigt ikke ladet sig påvirke af, at en række fremtrædende naturvidenskabsfolk allerede under avisdebatten i foråret 1998 imødegik hans argumentation på centrale punkter (jf. indlæg i *Politiken* 15/2, 18/2, 15/3 og *Jyllands-Posten* 2/3).

Lomborgs udfordring til det miljøpolitiske establishment i Danmark har genoplivet en slumrende, men essentiel diskussion om de helt fundamentale miljøspørgsmål. Men en mere kritisk og selvstændig afprøvning af såvel miljøbevægelsens som anti-miljøbevægelsens argumenter kunne muligvis have ledt Lomborg til andre og mere robuste konklusioner.

Mikael Skou Andersen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet.

Tom Christensen og Knut Midtgaard (red.), *Universitetet som beslutningsarena*, Oslo: Fakkbokforlaget, 1997.

Palle Rasmussen og Arne Jakobsen (red.), *Universiteter i dag politik-kultur-ledelse*, København: Samfundslitteratur, 1997.

Der er noget på én gang deprimerende og opløftende ved læsningen af de to bøger. Det deprimerende består i dokumentationen af den uopfindsomhed, som præger debatten omkring om universiteternes styring, organisation og ledelse. Det er for det første ikke første gang i historien, at universiteternes forhold har været genstand for statsmagts og politikernes og bureaukraternes stærke interesse. Det er for det andet slående så lidt originalt, der er i de til enhver tid nye styringstanker, når de krydser landegrænserne. Det gælder i fortidens *europæiske* forestillinger om statens ret til at styre universiteterne, som på sin side forventedes at levere velafrettede kandidater til en karriere i statens tjeneste. Det gælder i nutidens statslige forestillinger om universiteterne som strømlinede koncerner for produktion af grydeklare kandidater til stat og erhvervs-liv. Det er så trist, at det næsten ikke er til at bære.

Det gode budskab i disse bøger er, at der er grænser for, hvad der kommer ud af disse styringstiltag. Det gjaldt i fortiden, og det gælder også i nutiden. Her er ikke mindst Tom Christensens og Knut Midtgaards bog om de norske universiteter og i særdeleshed universitetet i Oslo opløftende læsning. De og deres medforfattere viser, hvordan universiteterne pænt synger med på de sidste ministerielle hymner, men når det kommer til gennemførelsen, så er der i universiteternes som i andre offentlige organisationers strukturer stærke kræfter, som sikrer, at